

УДК 339.9:330.34

Тимків І. В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРИРОДА СУЧАСНИХ ІМПЕРАТИВІВ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Глобалізація як об'єктивно обумовлений процес, що набув безпрецедентних масштабів і глибини на початку ХХІ століття, надає нові можливості ефективного розвитку. Разом з тим різновекторні дії технологічних, інформаційних, екологічних, геополітичних факторів породжують міжкраїнові та міжрегіональні відмінності глобального соціально-економічного розвитку, які не сприяють подоланню розривів у рівнях розвитку національних економік і синхронізації відтворювальних процесів із справедливим розподілом світового ВВП, оскільки у повному обсязі не використовується потенціал системної взаємодії. Асинхронність, диспропорційність і нерівномірність взаємовідносин суб'єктів глобальної економічної системи різко посилюють тенденцію до загострення традиційних і стимулюють появу нових суперечностей, каталізують кризові явища і процеси з руйнівним потенціалом глобального масштабу.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, імперативи глобального розвитку, політичні імперативи, науково-технологічні імперативи, інформаційні імперативи, культурні імперативи, імперативи людського розвитку, соціально-економічні імперативи.

Вступ. Сучасний світогосподарський розвиток характеризується посиленням глобалізаційних процесів, що виражається у формуванні глобального інформаційного простору, світового ринку капіталів, товарів та послуг, робочої сили і характеризується кількісними та якісними змінами параметрів світової економіки. Глобалізація – це взаємодія держав, народів, етносів, соціальних груп в єдиній системі стосунків на планетарному рівні;

- це система відкритого культурного обміну, заповнення моделей поведінки і адаптація культурних стереотипів;

- це розширення кордонів спілкування у всіх сферах людської діяльності і виникнення єдиного економічного, екологічного, інформаційного простору, що викликає необхідність вироблення погоджених дій народами і державами.

У такому світі люди спілкуються один з одним незалежно від їх географічного місцезнаходження завдяки телекомунікаціям, інтернету, комп'ютерам, аудіовізуальним засобам зв'язку. Основою глобалізації є інтенсивна інформатизація, що призводить до утворення інформаційного гіперпростору [7, с. 8]. Саме тому дослідження провідних наукових економічних шкіл орієнтовані на виявлення імперативів глобального розвитку та обґрунтування моделей оптимальної системної взаємодії з виокремленням не тільки позитивних впливів і наслідків глобалізації, а й її все більш руйнівних проявів у міжкраїновому, міжрегіональному та цивілізаційному контекстах.

Постановка завдання. Перманентні динамічні середовищні зміни та поглиблення глобальних протиріч, з одного боку, знецінюють інструментарій ефективного реагування на зміни параметрів соціально-економічного розвитку, коли глобальна конкурентоспроможність країн та регіонів визначається не стільки інноваційністю і структурно-збалансованою економічною моделлю, скільки здатністю до самостабілізації, внутрішньої консолідації і пошуку оптимальних форм взаємодії. Саме це стимулює нові наукові дослідження в сфері соціалізації глобального розвитку, підвищує обґрунтованість дослідницьких узагальнень, прогнозів щодо практичних висновків та рекомендацій. У зв'язку з цим метою даної статті є виділення і систематизація ключових сучасних імперативів глобального розвитку.

Результати. Треба зазначити, що термін «імператив» походить від латинського «imperatives»

(владний, наказовий) і означає вимогу, наказ, закон. Раніше він використовувався у філософії для означення загальнозначущого морального наказу. У загальновищаному логічному трактуванні імператив означає безумовний принцип поведінки [9, с. 372].

Взагалі термін «імператив», а саме «категоричний імператив» вперше вжив І. Кант. Він трактує «категоричний імператив» як безумовне загальнообов'язкове формальне правило поведінки всіх людей. Категоричний імператив вимагає поводитися завжди відповідно до принципу, який у будь-який час може стати загальним моральним законом, і ставитися до людей як до мети, а не як до засобу [2]. У більш широкому значенні категоричним імперативом називають також основний принцип дії, що має абсолютний і безумовний характер, як, наприклад, необхідність боротьби за збереження миру, за виживання природи і т. д. У нашому розумінні імперативи глобального розвитку являють собою обов'язкові, об'єктивно зумовлені принципи поведінки суб'єктів глобальної системи, напрямки, форми і методи господарювання, механізми, інструменти і засоби їх реалізації, що мають обов'язковий характер і використовуються в межах створеного правового поля, що відбиває суспільні глобальні інтереси.

Ключовими сучасними імперативами глобального розвитку є: 1) політичні; 2) науково-технологічні; 3) інформаційні; 4) культурні; 5) екологічні; 6) людського розвитку; 7) соціально-економічні. Графічно склад сучасних імперативів глобального розвитку представлений на рис. 1.

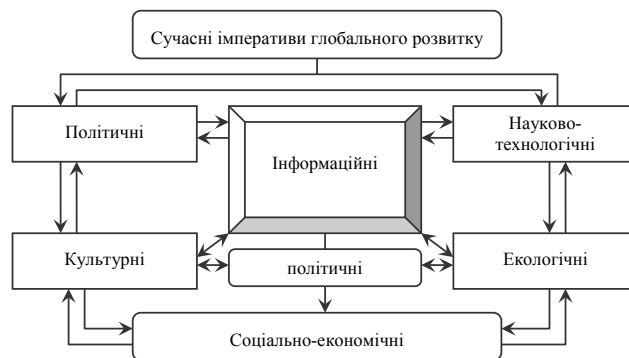


Рис. 1. Склад сучасних імперативів глобального розвитку

Джерело: авторська розробка

В такому контексті імперативи глобального розвитку умовно можна поділити на:

- безпосереднього впливу (політичні, екологічні);
 - проміжні (науково-технологічні, культурні, соціально-економічні);
 - приховані (інформаційні, людського розвитку).
- Дана класифікація представлена на рис. 2.

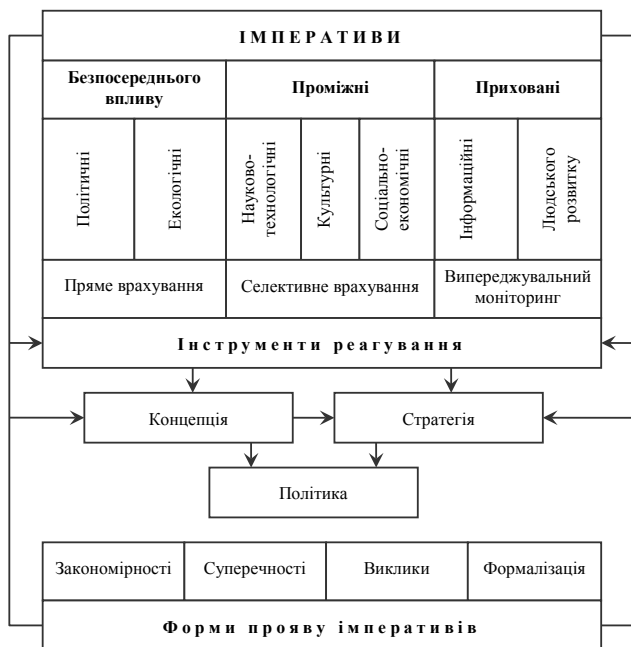


Рис. 2. Графічна стратифікація імперативів глобального розвитку

Джерело: авторська розробка

В залежності від суб'єктів реакції на глобальні імперативи можуть бути:

- особистісні;
- громадські (антиглобалісти);
- національні;
- міждержавні;
- регіональні;
- наднаціональні.

Тепер детальніше проаналізуємо склад сучасних імперативів глобального розвитку. У першу чергу політичні імперативи глобального розвитку передбачають трансформацію уніполярної моделі світоустрою, в якому спостерігалось домінування США, як лідера економічних і технологічних процесів, у поліполярну модель з посиленням ролі регіональних інтеграційних блоків та нових центрів світового економічного суперництва (Китай, Індія, Росія, країни близькосхідного регіону).

Треба відмітити, що ще одним аспектом глобального політичного імперативу виступає процес формування двох протилежних полюсів світової економіки, на одному з них виділяються країни, які являють фактичним глобальними лідерами з домінуванням США, а на іншому – країни, які в значній мірі відстають в своєму розвитку.

До першої групи можна віднести країни ОЕСР, які ще називають «золотим мільярдом», на які припадає лівова частка міжнародної торгівлі та міжнародного обороту капіталу, а також значна частка «високотехнологічної економіки». На іншому полюсі світової економіки концентруються країни, які не здатні впливати на процеси економічної глобалізації, а змушені тільки пристосовуватися до них. До них можна віднести країни, що розвиваються, які зна-

ходяться в Азії, Африці та Латинській Америці. Економіки цих країн являються малорозвиненими, патріархально-примітивними, слабо залученими в глобалізаційні процеси. Рівень життя в цих країнах надзвичайно низький.

У сучасних умовах відбувається посилення ролі глобальної інституційної системи, яка виражає інтереси міжнародного фінансово-промислового капіталу, найпотужніших держав-лідерів світу, а також їх коаліцій. Більш відчутною стає дискредитація традиційних суб'єктів світової економіки, адже в умовах глобалізації перерозподіляються ролі і функції суб'єктів бізнесу та регулятивних інститутів. Держави (національні економіки) втрачають функцію основного структурного елемента світової економіки, коли на рівноправні і навіть більш значні ролі, претендують не тільки ТНК, регіональні міждержавні інтеграційні об'єднання, міжнародні організації, але й практично екстериторіальні й функціонально автономні міста – світові фінансово-інноваційні центри, окремі індивіди – крупні бізнесмени, топ-менеджери, інтелектуали. Глобальний зсув влади від держав до інших суб'єктів відображає фундаментально нову тенденцію світового розвитку. Одночасно, на глобальному рівні «приватна» влада регулює і державу, і транснаціональну економічну та соціальну сферу життєдіяльності через глобальні і регіональні картелі у промисловості, приватні агенції, що займаються оцінкою платоспроможності, нав'язують власну політику урядам і міжнародним організаціям, глобальні олігополії у страховому бізнесі, заангажований топ-консалтинг, персоналізоване управління глобальними телекомунікаційними мережами тощо.

Треба зазначити, що новітні світові регулятивні ініціативи, сучасна кредитна політика США та МВФ (з пріоритетом допомоги найбіднішим країнам тощо), поки що нездатні адекватно вирішувати глобальні проблеми бідності і безробіття, а сучасна зміна конфігурації багатства та могутності, вочевидь пророкує еру вибіркового процвітання для великих держав, із збільшенням загальносвітової соціальної несправедливості, нерівності і конфліктів. У цьому контексті економічне «месіанство» та зростаюче фінансове донорство країн-лідерів та створених і керованих ними міжнародних організацій виглядає, на наш погляд, досить слабкою реакцією на асиметрії глобального розвитку неоліберального типу.

У свою чергу науково-технологічні імперативи глобального розвитку прискорення науково-технічного прогресу країн через їх залучення до процесу розробки ключових інновацій та їх комерціалізації. Дослідники вважають, що техноглобалізм, як невід'ємний компонент економічної глобалізації та діалектично суперечливий процес, з одного боку мобілізує світовий інтелектуальний потенціал, обумовлює динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтенсифікує міждержавний науково-технологічний обмін та відкриває багатством країнам можливість доручення до технологічних надбань людської цивілізації; а з другого – обумовлює наростання асиметричності в опануванні країнами інноваційно-технологічної моделі розвитку та досягнень науково-технічної революції. Це виявляється насамперед у зростанні структурного безробіття та підриві техніко-технологічної безпеки окремих країн [8, с. 87]. Необхідно підкреслити, що техноглобалізм загрожує поглибленням технологічного розриву між країнами, котрий уповільнює розви-

ток тих з них, які не залучені до процесу розробки ключових інновацій та їх комерціалізації.

Локомотивом техноглобалізму є невелика група провідних країн світу – США, Японія та Німеччина, котрі з максимальною ефективністю змогли поєднати процеси науково-технологічного й економічного розвитку, то їхні ідеологи вважають, що національні інтереси інших країн не відіграють якої-небудь суттєвої ролі у цьому процесі і їх науково-технічна політика має підлаштовуватися під глобальну стратегію формування наднаціональних центрів з розробки, впровадження та застосування результатів НТР, яка передбачає наділення кожної держави певною часткою глобальних науково-технічних здобутків.

Щодо глобальних інформаційних імперативів, то основною їх закономірністю є феномен інформаційного глобалізму, який перетворює інформацію на найважливіший економічний ресурс та спонукає країни до масового впровадження в усі сфери людської життєдіяльності інформаційних технологій. У сучасних умовах інформація (доступ до знань, інновацій, комунікацій) стає не просто самостійним фактором розвитку, а вирішальним. Інформглобалізм, домінуючий практично на всіх світових ринках призводить до того, що у всезростаючих обсягах його учасники оперують віртуальними активами і зобов'язаннями. При цьому реалізуються фінансово-інвестиційні схеми, із залученням практично всіх дійових осіб ринку – фізичних осіб, корпорацій, урядів, міжнародних організацій. В результаті – суттєво корегуються умови і критерії міжнародної конкурентоспроможності, коли лідерство у інформаційній сфері стає вирішальним фактором глобального лідерства. Стимулюється осмислення глобалізаційних процесів у парадигмі «інформаційного суспільства», «нової економіки», «віртуальної економіки».

Треба підкреслити, що у креативному секторі глобалізованої економіки діють інтелектуально-інформаційні фактори суспільної діяльності. Разом з тим реалії інформаційної епохи стимулюють інтелектуальний індивідуалізм, оскільки найбільш креативна частина інформаційних цінностей цивілізації міститься не на матеріальних носіях (вінчестерах, CD, серверах Інтернету), а у головах людей, їх кваліфікаціях, талантах, інформованості та сприйнятливості до творчого саморозвитку. У цьому контексті перспективи розвитку пов'язуються із становленням «інтелектуальної економіки».

Щодо культурних імперативів, то тут слід зазначити, що логіка глобалізаційних процесів в галузі культури підкоряється іншим законам, ніж в економіці, політиці, фінансовій сфері. Це пов'язане з тим, що якщо гомогенізація, універсалізація цивілізаційного матеріального компонента можлива, то в області духовного стримування досить проблематична [5, с. 19].

Єдиним можливим способом взаємодії культур у сучасному світі стає діалог, тобто рівне партнерство, де як логіка розуміння іншого виступає принцип додатковості.

Щодо екологічних імперативів, то вони являють собою обов'язкові, об'єктивно зумовлені принципи екологічного поведіння, напрямки, форми і методи господарювання, механізми, інструменти і засоби їх реалізації, що мають обов'язковий характер і використовуються в межах створюваного правового поля, що відбиває суспільні інтереси [6, с. 273]. У цьому контексті слід зазначити важливість таких глобальних екологічних проблем як

вичерпування непоновлюваних природних ресурсів, зміна клімату, руйнування озонового шару Землі, зміна флори і фауни в окремих регіонах планети, забрудненні води й атмосферного повітря, стихійних природних лихах).

Доцільність виділення імперативів людського розвитку пов'язана з тим, що на сьогоднішній день концепція людського розвитку стала одним з найкращих гуманітарних надбань людської цивілізації. Як особлива теоретична система й орієнтована на практику державного управління методологія вона виходить з визнання неможливості звести суспільний прогрес до зростання грошового доходу чи примноження матеріального багатства. В її основі лежить принцип, згідно якого економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки [3, с. 13]. Вчені вважають, що зростаюче значення та роль людського капіталу на етапі розбудови економіки знань змінюють не лише економіку, а й усі сфери суспільного буття. Нова роль людини та її якостей, що формують людський потенціал, зумовлює потребу посилення гуманізації та соціалізації економіки і суспільства. Це в свою чергу обумовлює необхідність зміни державних пріоритетів. Реальністю багатьох зарубіжних країн, які успішно розбудовують «економіку знань» («нову економіку»), є вагомі здобутки у створенні передумов для розвитку людського капіталу [4, с. 44-45].

У зв'язку з процесами соціалізації глобального розвитку надзвичайно актуального значення в наш час набувають соціально-економічні імперативи глобального розвитку, що генеруються в ключових сферах життєдіяльності людини, а саме: власне трудовій діяльності, розвитку професійних здібностей працівників та розширеному відтворенні робочої сили. Концепція зазначеної тріади генерації соціально-економічних імперативів полягає у тому, що саме вони пов'язують між собою економічну та соціальну сфери країн і світу в цілому. Адже економіка являє собою взаємопов'язану сукупність галузей матеріального виробництва та невиробничої сфери, ключовою ланкою яких виступає. Завдяки діяльності працівників на підприємствах створюються матеріальні блага та послуги, які використовуються для задоволення потреб у соціальній сфері не тільки працівників, а й інших членів суспільства. Таким чином, трудова діяльність, що ґрунтується на використанні професійних здібностей працівників, забезпечує не лише відтворення потенціалу самих працівників, а й задоволення різноманітних потреб всіх верств населення, що і складає суть функціонування соціальної сфери.

Висновки. Глобалізація стала найважливішою характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових факторів, що визначають хід розвитку нашої планети. Вважається, що жоден процес в суспільстві (економічний, політичний, юридичний, соціальний і т. д.) не можна розглядати обмежено. Тому глобалізація зачіпає практично всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, а також безпосередньо і умови існування людства. Важливою закономірністю глобального розвитку є асиметричний розподіл вигод глобалізації та односторонні переваги, які отримують розвинені країни в процесі лібералізації зовнішньоекономічної діяльності країн, що розвиваються, та перехідних економік, у тому числі переваги у міжнародній торгівлі, у використанні міжнародних фінансових ресурсів, залученні висококваліфікованої та деше-

вої робочої сили внаслідок міжнародної міграції працівників і так званого відпливу умів, привласненні технологічної ренти на основі поглиблення «цифрового бар'єру» між лідерами та аутсайдерами інформаційного суспільства тощо. Все більшого значення в регулюванні світо господарських відносин набувають імперативи глобального розвитку, які являють собою обов'язкові, об'єктивно зумовлені принципи поведінки суб'єктів гло-

бальної системи, напрямки, форми і методи господарювання, механізми, інструменти і засоби їх реалізації, що мають обов'язковий характер і використовуються в межах створюваного правового поля, що відбиває суспільні глобальні інтереси. Ключовими сучасними імперативи глобального розвитку є: політичні, науково-технологічні, інформаційні, культурні, екологічні, соціально-економічні, імперативи людського розвитку.

Список літератури:

1. Арсеєнко А. Глобалізація чи поляризація: що чекає світ? / А. Арсеєнко // Уряд. кур'єр. – 2000. – № 75 (22 квіт.). – С. 4-5.
2. Большой Российский энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 2003. – 1888 с.
3. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с.
4. Колот А. М. Соціально-трудова сфера : стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.
5. Костомарова Н.А. Регіональні виміри глобальної економічної системи : монографія / В.С. Реутов, А.С. Горда, А.З. Новак та ін. ; За заг. наук. ред. В.С. Реутова. – Сімферопіль : ПП «Підприємство «Фенікс», 2009. – 390 с.
6. Купінець Л. Є. Екологічні імперативи сталого розвитку агропромислового комплексу / Л. Є. Купінець // Наук. вісн. Нац. лісотехн. ун-ту України. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 371-376.
7. Римашевская Н. М. Население и глобализация / Н. М. Римашевская. – М. : Наука, 2004. – 328 с.
8. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
9. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку : історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.

Тымкив І. В.

Киевский национальный университет имени Вадима Гетьмана

ПРИРОДА СОВРЕМЕННЫХ ИМПЕРАТИВОВ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Резюме

Глобализация как объективно обусловленный процесс, получивший беспрецедентные масштабы и глубину в начале XXI века, предоставляет новые возможности эффективного развития. Вместе с тем разноректорные действия технологических, информационных, экологических и геополитических факторов порождают межстрановые и межрегиональные различия глобального социально-экономического развития, которые не способствуют преодолению разрывов в уровнях развития национальных экономик и синхронизации воспроизводственных процессов со справедливым распределением мирового ВВП, поскольку в полном объеме не используется потенциал системного взаимодействия. Асинхронность, диспропорция и неравномерность взаимоотношений субъектов глобальной экономической системы резко усиливают тенденцию к обострению традиционных и стимулируют появление новых противоречий, катализируют кризисные явления и процессы, обладающие разрушительным потенциалом глобального масштаба.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, императивы глобального развития, политические императивы, научно-технологические императивы, информационные императивы, культурные императивы, императивы человеческого развития, социально-экономические императивы.

Tymkiv I. V.

Vadym Hetman Kyiv National Economics University

THE NATURE OF MODERN IMPERATIVES OF GLOBAL DEVELOPMENT

Summary

The globalization objectively due process gained unprecedented scale and depth at this stage, provides new opportunities for effective development. However, multi-vector of the technological, informational, environmental, geopolitical factors generate between countries and regional differences of global socio-economic development that do not contribute to overcoming the gap in the development of national economies and synchronize reproduction processes of equitable distribution of world GDP, because not fully potential use of system interaction. Asynchrony, disparity and uneven economic relations of the global economic system greatly enhance the trend towards aggravation of traditional and stimulate the emergence of new conflicts, crises and catalyze processes of the destructive potential of global proportions.

Key words: globalization, internationalization, imperatives of global development, political imperatives, technological imperatives, informational imperatives, cultural imperatives, imperatives of human development, social-economical imperatives.